

CREATIVITATEA ȘI INOVAREA – PILONI AI SUSTENABILITĂȚII UNIVERSITĂȚILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Alina SUSLENCO,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Abstract: *The approach of this paper starts from the need of developing the national economy, the need of ensuring sustainability of national economy sectors. Therefore, we started this research with the intent to outline the ways of ensuring competitiveness of the national economy by means of capitalization and development of specialists' innovation potential, especially young professionals. The hypothesis of this research is that young specialists' innovation potential positively influences the competitiveness of the national economy. The research methodology focused on use of the following methods: analysis, synthesis, qualitative analysis, induction, deduction. These methods helped us advance in the research and capitalize the offered aspects for analysis. The following research brought us to the conclusion that capitalizing young specialists' innovation potential decisively influences the sustainable competitiveness, both at the macroeconomic and microeconomic levels.*

Key words: *creativity, innovation, creative potential, sustainable competitiveness.*

Pentru Republica Moldova promovarea celor patru piloni ai societății cunoașterii – educația, cercetarea, dezvoltarea și inovarea – nu înseamnă doar susținerea prioritară a acestor activități sociale ci înseamnă, în primul rând, o nouă grilă de valori acceptate la nivelul societății, țării.

La nivel de țară, trebuie create astfel de condiții încât cei care învață permanent, cei care cercetează, cei care contribuie la dezvoltarea și inovarea instituțiilor sau tehnologiilor să se bucure de cel mai înalt prestigiu social. Toate măsurile și acțiunile propuse în această strategie țintesc nu numai un nou aranjament instituțional și legislativ, cât mai ales un nou angajament axiologic, o nouă ierarhie de valori care să ne scoată din debusolarea axiologică pe care am trait-o.

Nu putem să clădim în Republica Moldova o economie și o societate a cunoașterii fără să credem în așa valori precum: învățarea înseamnă dezvoltarea-inovarea instituțiilor și tehnologiilor, cercetarea pusă în slujba rezolvării problemelor complexe cu care ne confruntăm.

Obiectivul final al acestei strategii este asumarea socială, reală, a unei noi scale de valori, necesară pentru realizarea consecventă a opțiunilor ce corespund unei economii a cunoașterii. Vom reuși dacă aceste valori se vor regăsi în acțiunile noastre, nu doar în discursurile ocazionale ale mai marilor zilei.

În baza analizelor efectuate în domeniul cercetării-dezvoltării-inovării, afirmăm că, printr-un efort susținut, până în 2018, putem și trebuie să atingem, la nivel de țară, următoarele obiective specifice:

1. Situarea performanțelor studenților moldoveni în topul primelor 10 țări ale lumii;
2. Plasarea a cel puțin 3 universități din republica Moldova în topul primelor 500 de universități din lume;
3. Creșterea de 5 ori a producției științifice și triplarea indicelui global de inovare, ceea ce ne-ar permite să atingem media actuală a UE la acești indicatori;
4. Reducerea ratei de părăsire prematură a sistemului de educație sub 5%;
5. Eliminarea diferențelor esențiale dintre învățământul rural și cel urban, dintre oportunitățile de învățare oferite grupurilor dezavantajate (grupuri minoritare, copii cu nevoi speciale etc.) și cele oferite majorității;
6. Transformarea educației permanente într-o practică socială curentă la nivelul fiecărei instituții, publice sau private. Creșterea până la 20% a ratei de participare a adulților la educația permanentă;
7. Transformarea corpului didactic într-o elită profesională a națiunii;
8. Centrarea universității pe nevoile beneficiarului (studenți, angajatori, comunitate);
9. Alocarea a cel puțin 7% din PIB pentru educație și cercetare și condiționarea cuantumului resurselor alocate unităților din sistem de rezultatele efectiv obținute.

Pentru a atinge aceste obiective, sunt necesare mai multe măsuri și acțiuni, care sunt prezentate în continuare.

În continuare, în tabelul 1, am redat analiza ratelor brută și netă de cuprindere în învățământ pe ani.

Tabelul 1

Analiza ratelor brută și netă de cuprindere în învățământ pe ani

	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Brută						
Învățământ preșcolar	75,5	77,1	79,6	82,1	83,8	83,9
Învățământ primar	93,6	93,5	93,6	93,8	93,1	92,4
Învățământ gimnazial	88,8	88,1	87,5	86,7	87,0	86,8
Netă						
Învățământ preșcolar	74,0	75,8	78,3	80,6	81,6	82,3
Învățământ primar	87,6	87,8	87,9	87,9	87,1	86,9
Învățământ gimnazial	84,0	83,3	82,9	82,3	82,6	82,3

Sursa: elaborat de autor în baza, Biroul Național de Statistică, 2016

Educația este unul dintre fenomenele care au apărut o dată cu societatea umană, suferind pe parcursul evoluției sale, modificări esențiale. „Omul nu poate deveni om decât prin educație”, spune E. Kant, la modul imperativ. Tot ce ține de umanitate: limbaj, rațiune, sentimente, arta, morala se realizează numai prin educație.

Societatea actuală, responsabilitățile, individul însuși se mișcă mai repede, mai profund decât sfârșitul de secol trecut. Problematika lumii contemporane, provocările acesteia și consecințele din domeniul educației au dus la impunerea și operaționalizarea în plan teoretic- explicativ, dar și practic-aplicativ, a unor sintagme cum ar fi: învățare de-a lungul întregii vieți (lifelong learning), educație de-a lungul întregii vieți (lifelong education), educație permanentă, educația adulților, educația părinților, autoînvățare (self learning), autoinstruire, autoeducație (self education), autoinformare și autoformare educativă, autonomie educativă, educație globală.

Valul schimbărilor și al noutăților care asaltează viața umanității și a fiecărei colecivități umane a făcut necesară extinderea actului educativ de-a lungul întregii vieți. Educația dată de universitate nu mai este suficientă pentru întreaga viață a omului. În încercarea de a face față provocărilor lumii contemporane, una din direcțiile de restructurare a realității educaționale este: extinderea actului educativ la nivelul întregii vieți a individului.

A învăța să înveți și a te perfecționa continuu sunt condițiile educației permanente. Ideea educației permanente nu este nouă, necesitatea permanenței educației în plan individual și istoric fiind intuită de mult timp, în primul rând de la clasicii pedagogiei tradiționale. Încă din secolul al XVII-lea, Jan Amos Comenius (1592-1670) afirma în lucrările sale că „tota vita schola est” – reflecție teoretică, pe care realitatea obiectivă, practica, specialiștii și știința, aveau să o valideze ulterior. S-a afirmat că „pentru fiecare om, viața sa este o școală, de la leagăn până la mormânt” (J. A. Comenius).

Realitatea contemporană din Republica Moldova confirmă, de fiecare dată, că avem nevoie de o educație permanentă. Nici o societate nu este complet imobilă, așa încât o anumită instruire continuă și la vârsta adulă. În societatea actuală, caracterizată prin mobilitate economică, politică, culturală, noua ordine educațională nu se concepe fără avangarda mișcării pedagogice teoretice și a praxisului educațional.

La baza reformei educaționale din țara noastră stă nevoia unei mai accentuate aplicări a principiului educației permanente și a unei mai mari deschideri a școlii spre lume, spre marile ei probleme globale. Cercetările din psihologia educațională, psihologia vârstelor și a învățării au demonstrat științific: capacitatea indivizilor de a învăța și de a se educa la orice vârstă, prin forme, modalități, tehnici etc. diferite, în ritmuri și cu intensități adecvate și nuanțate funcție de particularitățile lor psihosociale și individuale.

În contemporaneitate, caracteristicile educației permanente sunt¹:

a. caracterul continuu, permanent – ca activitate socială educația permanentă este analizată în:

¹ Chiș, V.; Diaconu, M., (2006), Didactica universitară, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, p. 254.

- planul social-istoric reprezentând premisa dezvoltării personalității umane și a umanizării omului;

- planul individual (ontogenetic) al membrilor societății, în sensul că educația este continuă, dispărând limita cronologică a învățării. Educația nu se termină la sfârșitul instrucției școlare, ci constituie un proces permanent. Educația permanent acoperă întreaga existență a unei persoane;

b. caracterul formativ – formarea, dezvoltarea și modelarea personalității umane și autoperfecționarea ei se realizează pe tot parcursul vieții, datorită caracterului său formativ, datorat influențelor formative sistematice și integratoare exercitate asupra ființei umane pe întreaga existență a unei persoane;

c. caracterul generalizat – educația permanentă reprezintă o activitate socială generalizată, omniprezentă și de amploare, care a pătruns în toate sferile societății contemporane;

d. caracterul dinamic, evolutiv și integrator - educația permanentă angajează un ansamblu de activități, și procese evolutive, care integrează și articulează toate formele și tipurile de educație cu care omul vine în contact, toate stadiile și formele educației, toate actele și experiențele educative pe care acesta le trăiește, toate influențele și înrâuririle educative care se exercită asupra omului, precum și autoeducația, într-un ansamblu funcțional integrat, unitar și coerent, care contribuie la modelarea personalității umane;

e. caracterul flexibil – oferta educațională a societății este extrem de diversificată și flexibilă, fiind modelată în sensul favorizării dezvoltării umane în direcția nevoilor sale educaționale, a aspirațiilor, intereselor, dorințelor, aptitudinilor, talentelor personale, a propriului profil de inteligență.

Universitățile – sunt astăzi acel edificiu de știință și cultură unde regăsim în formă esențializată întregul tezaur de valori al umanității, adică orizonturile cunoașterii, ale valorilor și sistemelor de acțiune umană în forma lor esențializată¹.

Ființând într-o lume a schimbărilor rapide, pe care adesea ea le-a declanșat, universitatea își schimbă vechea orientare contemplativă, cu cea acțională. Astfel, se produce o rotație de 180 de grade a acesteia prin întoarcerea privirilor ațintite secole de-a rândul spre trecut, spre cele care vizează viitorul.

În câmpul educației, în ultimul timp, stăruie mai multe întrebări, dintre care notăm pe următoarea: Asistăm la o criză a educației în sine sau la o criză a educației tradiționale, a învățământului de tip clasic, care nu mai răspund pertinent noilor exigențe, noilor concepții novatoare, noilor realități?

Pentru noi ca popor și ca umanitate, întrebările capitale ar fi de genul: Avem puterea de a discerne valorile de non-valori (sau pseudovalori)? Ce dorim să alegem? Ce vom respinge? Există o rațiune ce conduce lumea sau nu? Spre ce va fii mersul omenirii: ordine, rațiune, înțelepciune, sau dimpotrivă: hazard, nesiguranță? În această privință unii gânditori sunt sceptici, ca O. Spengler care afirmă că mergem implacabil spre o catastrofă socială și umană. În ceea ce ne privește, lansăm o notă optimistă, bazându-ne pe rolul decisiv al educației și să nu uităm că tânăra generație este receptivă la tot ce ține de creșterea gradului de bunăstare al omenirii. Societatea de mâine este efectul educației societății de azi. Considerăm că rațiunea trebuie să conducă lumea și că această rațiune acționează prin miliardele de fapte ale oamenilor.

Ca atare, universitățile joacă rolul, în mod esențial, rolul de busolă în instrucția și educația tinerei generații, în orientarea necesară faptelor noastre, în orientarea profesională. Istoria relevă că dezvoltarea unei comunități este posibilă, în mod real, numai prin păstrarea și dezvoltarea propriei identități naționale și nu prin distrugerea propriilor valori și adoptarea totală a altora, străine de tradițiile, obiceiurile și modul propriu de viață.

Universitatea din Republica Moldova joacă un rol major în aprecierea culturii, în creșterea valorilor universale și, totodată este un puternic scut de apărare împotriva pierderii unei comunități umane străvechi, cum este cea moldovenească. Universitățile alcătuiesc puntea solidă dintre culturi și civilizații diferite, dintre moduri de viață prin care, de mii de ani, comunitățile umane trăiesc, gândesc, produc și creează valori specifice.

În societatea moldovenească contemporană, universitățile trăiesc momentele unei transformări ample, parcurgând un ansamblu de prefaceri și adaptări la noile funcții și situații din civilizația noastră. Acestea sunt puternic influențate de schimbările profunde din domeniul științei, tehnicii, tehnologiei, adăpostind tezaurul cunoașterii și acțiunii umane.

¹ Vințanu, N., (2001), Educația universitară, Editura Aramis. București, p. 225.

Civilizația bazată pe tehnologie tinde să facă mai inteligibilă corelația sa cu noua ordine umană, căreia îi crează noi condiții de realizare. Progresul moral este cel care conferă progresului tehnic-științific atât un criteriu de valoare umană, „cât și un câmp nelimitat de convertire spre om”.

Astăzi progresul moralei avansează în direcția cunoașterii și instituirea ordinii umane în univers poate fi confirmat de activitățile cotidiene.

Conceptul tehnostiinței este încă în curs de elaborare, deși s-au scris numeroase lucrări pe această temă. Înțelesul său este divers nuanțat, uneori chiar total diferit, datorită criteriului în raport de care sunt elaborate definițiile. Ocare ar fi denumirea, acest concept ilustrează tendințele prezente în explicarea fenomenului nou de știință și tehnică.

Universitățile nu pot rămâne în afara evoluției tehnostiinței: creșterea imensă a volumului informațiilor ce caracterizează epoca noastră ar duce la blocarea procesului instructiv-educativ, dacă nu ar fi preluată de calculator o sumă de operații privind stocarea, prelucrarea și diseminarea acestor informații către studenți. Construcția tehnică și științifică a calculatorului îi permite acestuia să stocheze, prelucreze și transmită mai multemiliarde de informații.

Lumea de mâine nu va fi standardizată, aliniată total la anumite centre de putere. Destul de apropiat stau lucrurile și cu evoluția universităților. Și în evoluția universităților (ca de altfel ca și în cadrul lumii vii) este valabilă legea maximei diversificări, în sensul că fiecare universitate s-a dezvoltat și se dezvoltă în condiții proprii, că adaptările și invențiile pe care le produce și le transmite noilor generații de studenți, au multe elemente de unicatitate, fără de care nu poate fi înțeles învățământul superior universitar. Știința și tehnica nu au în sine o rațiune morală. Rămâne ca rațiunea umană, transpusă în rațiune didactică să spună ce se poate dezvolta și ce nu din această cunoaștere și tehnică. Astfel, putem spune că rațiunea umană de identifică, în bună măsură, cu rațiunea care conduce lumea cuprinsă în procesele instructiv-educative.

De asemenea, universitatea este centrul unde se realizează, în cel mai înalt nivel, educația unor membri ai comunității. Dacă prin educație înțelegem asimilarea la nivel superior a informațiilor, a noi valori și moduri de acțiune și acomodare a comportamentului propriu la noul orizont de cunoaștere, atunci universitatea este instituția reformatoare de bază într-o comunitate umană¹.

Omul dorit de civilizația europeană este un permanent călător (Homo viator), un om dominat adesea de economie (Homo economicus) dar și un om al căutării continue a Binelui, Adevărului, Frumosului.

În concluzie, universitatea are virtutea reconstrucției personalității umane din interior și nu în mod uniform, ci garantând multiplele aspecte particulare. Să credem că civilizația românească este o civilizație acțiunii, a punerii în mișcare de către om a forțelor închise în lucruri, în fenomene, în evenimente.

Menirea europeană a moldovenilor este dată de valorile proprii civilizației noastre: omenia, toleranța, hărnicia, respectul datorat tradițiilor, cultivarea creativității, spiritul continuei căutări a fericirii, comuniunea cu natura, cu universul, cu Dumnezeu etc. Integrarea europeană nu poate fi înțeleasă doar ca ceea ce ne pot oferi celelalte națiuni ale continentului, ci ceea ce ne putem oferi noi, atât lor cât și nouă.

Dacă luăm în considerare că unul dintre principalele obiective ale universităților noastre este educația, integrarea europeană este atunci o direcție de acțiune prioritară. Este vorba deci, de integrarea universităților noastre în sistemul celor europene. Avem în vedere curriculum-ul necesar și compatibil, informatizarea, interconectarea, pe baza unor programe adecvate care să asigure cu ușurință accesul prin magistrale informaționale la toate segmentele existente în oricare dintre universitățile europene.

Integrarea universităților din Republica Moldova în sistemul european cere tuturor cadrelor didactice și studenților o înaltă și continuă pregătire, spirit de echipă și cooperare, inteligență în acțiune, competitivitate și ambiția de a arăta că universitatea din Republica Moldova este pregătită de a face față și de a dovedi de ce este necesar a gândi prospectiv în ceea ce privește educația. Educația implică un sistem de transformări în cunoaștere, valori și acțiuni, din perspectiva anumitor finalități, a anumitor obiective.

Nu în ultimul rând și educația universitară înseamnă socializare, de fapt se poate afirma o caracteristică a acesteia, și anume aceea de a forma la oameni componentele necesare pentru a trăi împreună cu alții și a putea ajuta la prosperitatea grupului respectiv. Educația universitară trebuie să

¹Vințanu, N., (2001), Educația universitară, Editura Aramis. București, p. 229.

dezvolute la cei cuprinși în acest sistem capacități necesare apartenenței la umanitate, la națiunea respectivă sau la familia în care se dezvoltă.

Europenismul nu este ceea ce vine de la sine, spontan, ci ceea ce ne propunem conștient și ceea ce realizăm reciproc. Educația europeană semnifică formarea și dezvoltarea trebuințelor celorlalți europeni față de noi, și ale noastre față de ei, asimilarea și practicarea unor valori general-umane comune. Referitor la acest aspect Profesorului Nicolae Vințanu subliniază „prezentând informațiile corecte despre fiecare popor din Europa, despre fiecare eveniment major, subliniind spiritul critic și sintezele culturale constructive, educația universitară poate duce la apropierea și prietenia dintre oameni și popoare mai mult decât zeci de discursuri politice sforăitoare”¹.

Integrarea europeană semnifică, în mod esențial, o integrare a competențelor. Profesionalismul cadrelor didactice presupune o arie mare de cunoștințe, capacități și deprinderi. Profesionalismul stă sub semnul unor valori precum: concurența, spiritul de competiție, și presupune înalte capacități în conceperea, organizarea și realizarea unor activități calitative certe.

Ca parte integrantă a acestui profesionalism este de notat capacitatea de educație permanentă, de formare și dezvoltare a acelor trăsături ale personalității solicitate cel mai mult de profesia didactică.

Universitățile din Republica Moldova oferă studii de licență, mastera, doctorat după cele trei cicluri în conformitate cu procesul de la Bologna. Astfel, analiza studenților înmatriculați și numărului total de studenți, după ani și forma de învățare este redată în tabelul de mai jos.

Potrivit lui Sorin Cristea educația permanentă reprezintă o direcție de evoluție a activității de formare-dezvoltare a personalității care vizează integrarea structural-funcțională a tuturor conținuturilor generale (cele cinci tipuri de educație: morală-intelectuală-tehnologică-estetică-fizică) și a formelor generale ale educației (formală-nonformală-informală), pe tot parcursul și în fiecare moment al existenței umane, pe coordonata verticală și orizontală a sistemului și a procesului de învățământ².

Tabelul 2

Analiza studenților din instituțiile de învățământ superior după ani, forma de învățare

	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Tatal	109892	107813	103956	102458	97285	89529
Studii zi	78231	77742	73840	70253	64352	57940
Studii fără frecvență	31661	30071	30116	32205	32933	31589

Sursa: elaborat de autor în baza Biroul Național de Statistică, 2016

Coordonata verticală a educației permanente probează deschiderea temporală nelimitată a activității de formare-dezvoltare a personalității, desfășurată longitudinal, pe toată durata vieții. Ea tinde să răspundă diferitelor aspecte și probleme ale vieții indivizilor și societăților.

Coordonata orizontală a educației permanente probează deschiderea spațială nelimitată a activității de formare-dezvoltare a personalității, desfășurată transversal în fiecare moment al vieții.

Educația permanentă este în relație directă cu dezvoltarea individuală și progresul social. R. H. Dave condensează esența educației permanente caracterizând-o ca „un proces de perfecționare a dezvoltării personale, sociale și profesionale pe durata întregii vieți a indivizilor, în scopul îmbunătățirii calității vieții atât a indivizilor, cât și a colectivității lor”. Idei cum sunt „a învăța să fii” și „o societate a învățării”, „o societate a cunoașterii” sau „o societate educativă” sunt asociate cu acest concept³.

Societatea cunoașterii nu va reuși dacă nu-și găsește un complement. Societatea înțelepciunii – spunea Profesorul Andrei Marga într-o conferință privind rolul Universității europene, că „ompetiția, competitivitatea nu este posibilă fără a pune universitatea în ordine”.

Avem la îndemână un sistem de valori ? Oamenii sunt sceptici. S-a intrat în nesiguranță. S-a intrat într-o cotitură a lumii moderne. De cultură depinde schimbarea, și tot ce se întâmplă. Revizia culturală e necesară, exemplul Germaniei, Japoniei. Pe fondul coturii - pregătirea profesională este

¹ Vințanu, N., (2001), Educația universitară, Editura Aramis. București, p. 241.

² Cristea, S., (2003), Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației, Editura Litera Educațional, Chișinău, p. 206.

³ Bocoș, M.; Albulescu, I., (coord.), (2008), Studii de pedagogie universitară, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p. 47-48.

necesară. Nu este posibil competitivitate fără pregătire profesională. Republica Moldova are 5,8% populație licențiată în timp ce Europa are 32%.

Analiza numărului de absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior pe cicluri și ani este redată în tabelul de mai jos.

Tabelul 3

Analiza numărului de absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior pe cicluri și ani, 2009-2014

Ani	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Total	26611	28408	27788	26730	24848	24274
Studii superioare de licență (I)	26049	23264	22049	20132	17744	17062
Studii superioare masterat (II)	...	4536	5100	5904	6338	6409

Sursa: elaborat de autor în baza Biroul Național de Statistică, 2016

S-a făcut o schimbare, în doemniul universitar, la care Europa a lipsit, clasificarea universităților de la Șanghai. China este supraputere în știință și economie. Trebuie spus cu toată responsabilitatea: asistăm la un declin a deformării profesionale în Europa.

Universitatea rămâne instituția unde se dau cele mai multe idei. E clar că trebuie înnoirea. Toate universitățile se ocupă și cu probleme care nu sunt soluționale, de exemplu diviziunea științifică. Acest tablou este confuz. Întotdeauna universitatea a dat o viziune integratoare asupra societății. Astăzi, Universitățile mai dau viziuni ? Acestea au scăzut. Puțini mai izbutesc să articuleze viziunea. Se trăiește cu surrogate de viziuni.

În aceste condiții: Ce înseamnă autonomie universitară ? Situație complicată. În acest context se încearcă noi soluții de organizare a universităților. Sunt 3 propuneri puse pe tapet:

1. Noua Universitate – campioană, este o universitate deschisă la bază și ultraselectivă la vârf.
2. Universitatea cu responsabilitate publică → sub control public → anteprenorială.
3. Universități Globale – constituie soluție sigură cu studenți de pe tot globul. Noua misiune este crearea de lideri. Se pune accent pe partea de inovație.

În concluzii, putem contura că universitatea este spațiul unde se nasc idei, unde se crează, unde se cercetează și explică, unde studenții deslușesc lucrurile străine, unde cultul și cunoștințele crează valori promordiale, unde creativitatea și inovarea sunt prezente pentru a crea valoare și a oferi o strălucire a lumii academice și a lumina calea atingerii competitivității sustenabile universitare.